จดหมายจากอังกฤษ

ฉบับที่ 6 ว่าด้วยรายการวิทยุ

เธอที่รัก

ลอร์ดรีธหรือนายจอห์น ซี. ดับบลิว. รีธ (John C.W. Reith) เป็นผู้อำนวยการคนแรกของ บี.บี.ซี. เมื่อ พ.ศ. 2465 ตลอดระยะเวลา 15 ปีที่ดำรงตำแหน่งนี้ได้วางรากฐานตลอดจนปรัชญาของการจัดรายการวิทยุ จนแทบจะกล่าวได้ว่า เท่าที่ บี.บี.ซี. สามารถธำรงชื่อเสียงในด้านคุณภาพและความตรงต่อหน้าที่ได้ทุกวันนี้ก็เนื่องมาแต่ผลงานของลอร์ดรีธนั่นเอง แม้ภายหลังเมื่อออกจาก บี.บี.ซี. แล้ว ท่านยังได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีหลายต่อหลายกระทรวงในสมัยนายกรัฐมนตรีแชมเบอร์เลน และเซอร์วินสตัน เชอร์ชิลล์ ทั้งมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการจัดตั้งบริษัทการบิน บี.โอ.เอ.ซี. (B.O.A.C) ตลอดจนเป็นประธานกรรมการคนแรกของบริษัทนั้น

ถ้าหากเธอจะถามว่า ลอร์ดรีธได้ให้อะไรแก่วงการวิทยุอังกฤษบ้าง ก็เห็นจะตอบได้ว่า เหลือคณานับ แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือ ปรัชญาการจัดรายการวิทยุ ลอร์ดรีธพยายามอย่างยิ่งยวดในการจัดสรรรายการวิทยุที่ทรงคุณภาพ ทั้งเน้นถึงรายการวิทยุในฐานะผู้นำสังคม การจัดรายการวิทยุมิใช่เพียงเพื่อ *สนองความต้องการ* ของผู้ฟังเท่านั้น หากเพื่อเสนอ *สิ่งที่จำเป็น* ให้แก่ผู้ฟังอีกด้วย วัตถุประสงค์ของรายการวิทยุอยู่ที่การขยายประสบการณ์ของผู้ฟัง ทั้งโน้มน้าวให้ผู้ฟังซาบซึ้งในศิลปวัฒนธรรมระดับสูงขึ้นไป นี้ประการหนึ่ง ประการที่สอง อิทธิพลของลอร์ดรีธยังผลให้กิจการกระจายเสียงในอังกฤษเป็นกิจการที่มีการผูกขาดนับแต่เริ่มต้นมีกิจการนี้เป็นต้นมา ลอร์ดรีธเน้นอยู่เสมอว่า มาตรฐานและคุณภาพของรายการวิทยุจะไม่อาจบรรลุบรรทัดฐานที่กำหนดไว้ ทั้งการกระจายเสียงจะไม่อาจดำเนินภายใต้นโยบายทั่วไปนโยบายเดียวกันได้ หากผู้ดำเนินกิจการกระจายเสียงมิใช่ผู้ผูกขาด ประการที่สาม ลอร์ดรีธเป็นคนแรกที่ต่อสู้จนกระทั่ง บี.บี.ซี. สามารถดำเนินงานด้วยตนเองอย่างมีอิสระเสรี โดยไม่ต้องพะวงต่อแรงกดดันทางการเมืองใดๆ รวมทั้งจากรัฐบาลด้วย เหตุการณ์ที่เป็นจุดเริ่มต้น ถ้าฉันเข้าใจไม่ผิดคงเป็นการเสนอข่าวการหยุดงานของกรรมกรครั้งใหญ่ในปี 2469 ซึ่งเวลานั้นนายสแตนลีย์ บอลด์วิน เป็นนายกรัฐมนตรี ลอร์ดรีธปฏิเสธที่จะให้ บี.บี.ซี. เป็นเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาล ทั้งขอดำเนินงานอย่างอิสระ ซึ่งคณะรัฐมนตรีลงมติเห็นชอบด้วย และ บี.บี.ซี. ก็ได้ดำเนินงานชนิดเป็นกลางทางการเมืองนับแต่นั้นมา ความเป็นกลางทางการเมืองของ บี.บี.ซี. ไม่แต่จะเป็นที่เลื่องลือเฉพาะในอังกฤษ หากยังเป็นที่กล่าวขวัญในนานาประเทศ ผู้ฟังย่อมพึงหวังความเที่ยงตรงแห่งข่าวสารที่ได้รับจาก บี.บี.ซี. ได้เสมอ ยิ่งในกรณีที่มีการโฆษณาชวนเชื่อ ‘สาดโคลน’ ซึ่งกันและกัน อย่างกรณี

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกใน *วิทยาสารปริทัศน์* ฉบับที่ 16 (20 สิงหาคม 2513)

สงครามเวียดนามด้วยแล้ว ข่าวจาก บี.บี.ซี. ดูจะน่าเชื่อถือยิ่งกว่าแหล่งข่าวอื่นใดพนักงาน บี.บี.ซี. คนหนึ่งถึงกับอ้างว่า หาก บี.บี.ซี. เสนอข่าวว่า นายกรัฐมนตรีเวียดนามใต้ถึงแก่กรรม ถึงเขาจะเดินอยู่กลางถนนในวันต่อมา ก็คงไม่มีชาวเวียดนามใต้คนใดเชื่อสายตาว่า เขาคือนายกรัฐมนตรีเวียดนามใต้ ตัวอย่างที่ยกมานี้ ถึงจะเกินความจริงอยู่บ้างก็เพียงต้องการสะท้อนให้เห็นว่าชาวเวียดนามใต้เชื่อถือในข่าวของ บี.บี.ซี. เพียงใด

ถ้าหากเธอจะถามฉันว่า คุณภาพของรายการวิทยุอังกฤษเสื่อมลงจริงหรือไม่ ก็คงไม่มีคำตอบจากความเห็นของฉัน เนื่องจากระยะเวลาที่ฉันติดตามกิจกรรมประเภทนี้สั้นกินไป แต่ปฏิกิริยาจากชนชั้นนำส่วนหนึ่งคงสะท้อนให้เห็นข้อกล่าวหาดังกล่าวนี้ได้ไม่มากก็น้อย ถ้าหากเธอจะถามฉันต่อไปว่า ฐานะทางการเงินของ บี.บี.ซี. เป็นเหตุแห่งความเสื่อมโทรมของรายการวิทยุประการเดียวหรือ ฉันเองไม่เชื่อเช่นนั้น การเปลี่ยนแปลงรูปโฉมของรายการวิทยุครั้งนี้ ทาง บี.บี.ซี. อ้างว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมประการหนึ่ง กับเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับทฤษฎีของลอร์ดรีธอีกประการหนึ่ง ซึ่งฉันเห็นด้วยกับประการหลังอย่างยิ่ง

ทำไมฉันจึงเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงของรายการวิทยุอังกฤษครั้งนี้สอดคล้องกับทฤษฎีของลอร์ดรีธ เธอคงสังเกตได้ว่า การจำแนกรายการวิทยุอย่างใหม่นี้มิได้แยกประเภทตามรสนิยมของผู้ฟังโดยเด็ดขาด หากแต่จัดเป็นรูปรายการผสม (Mixed Programming) มิใช่บรรจุแต่รายการประเภทเดียวกันตลอดทั้งวัน แต่ทว่ามีรายการประเภทอื่นบรรจุไว้เพื่อขยายประสบการณ์ของผู้ฟัง และโน้มน้าวให้ซาบซึ้งในศิลปวัฒนธรรมในระดับที่สูงขึ้นไปตามทฤษฎีของลอร์ดรีธนั่นเอง

ทำไม บี.บี.ซี. จึงกล่าวอ้างว่า การเปลี่ยนแปลงรายการวิทยุอังกฤษครั้งนี้เป็นไปเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม การจำแนกรายการวิทยุตามวิธีเก่านั้น อาศัยสมมติฐานที่ว่า ผู้ฟังมีแนวโน้มที่จะ 'ติด' รายการประเภทหนึ่งประเภทใด สมมติฐานนี้เป็นจริงอย่างยิ่งในสมัยที่ก่อตั้ง บี.บี.ซี. ใหม่ๆ เพราะเวลานั้นวิทยุเป็นเครื่องมือสื่อสารมวลชนที่มีอิทธิพลต่อการใช้ชีวิตยามเย็นของชาวอังกฤษมากที่สุด แต่สมมติฐานนี้มิได้เป็นจริงอีกต่อไป ในเมื่อวิทยุมีโทรทัศน์เป็นคู่แข่ง ก็ในเมื่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป ก็น่าจะเปลี่ยนแปลงการจัดรายการวิทยุให้สอดคล้องกันด้วย ส่วนข้อที่ว่า จะสอดคล้องกันเพียงใดกาลเวลาเท่านั้นที่เป็นเครื่องตัดสิน

เธอคงจะหลับตาเห็นภาพได้ว่า ตำแหน่งผู้อำนวยการ บี.บี.ซี. นั้นมีความสำคัญยิ่งยวดอย่างไร ยิ่งในยามที่ บี.บี.ซี. มีอำนาจผูกขาดกิจการวิทยุกระจายเสียงด้วยเช่นนี้ ผู้ดำรงตำแหน่งนี้ย่อมสามารถดำเนินนโยบายหล่อหลอมความรู้สึกนึกคิดและรสนิยมของคนอังกฤษทั้งชาติไปในทิศทางที่ตนต้องการได้ไม่มากก็น้อย อิทธิพลดังกล่าวนี้จะเห็นได้เด่นชัดขึ้นในยามที่

ไม่มีเครื่องมือสื่อสารมวลชนที่เป็นคู่แข่งกับวิทยุ เพราะฉะนั้น แม้ว่าตำแหน่งผู้อำนวยการ บี.บี.ซี. จะมีความสำคัญด้อยลงกว่าเดิม แต่ตามสายตาของฉัน เห็นว่าเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญเป็นลำดับสามรองจากสมเด็จพระบรมราชินีและนายกรัฐมนตรีแห่งประเทศอังกฤษ ที่จริงเมื่อแรกตั้ง บี.บี.ซี. ใหม่ๆนั้น ก็มีการถกเถียงกันว่า การปล่อยให้ บี.บี.ซี. มีอำนาจผูกขาดนั้น จะทำให้ผู้บริหาร บี.บี.ซี. มีอำนาจมากเกินไป ซึ่งอาจก่อให้เกิดอันตรายได้ไม่มากก็น้อย เธอก็คงรู้อยู่แก่ใจว่า กิจการที่ปราศจากการแข่งขันนั้นมีข้อเสียอย่างไร อย่างน้อยผู้บริโภคต้องสูญเสียสวัสดิการอันพึงได้ ทั้งในสภาพที่ไม่มีการแข่งขันย่อมขาดแรงกระตุ้นให้มีการริเริ่มสิ่งใหม่ๆ และย่อมหวังได้ยากว่า ผู้ผลิตจะผลิตอย่างเต็มประสิทธิภาพ ตำราเศรษฐศาสตร์เบื้องต้นบอกแก่เราว่า กิจการสาธารณูปโภค (Public Utilities) บางประเภทมีลักษณะของการประกอบการที่มีการผูกขาดโดยธรรมชาติ เพราะหากปล่อยให้มีการแข่งขันกัน ต้นทุนที่สังคมต้องสูญเสียไปอาจจะมีมากกว่าประโยชน์ที่ได้รับ ปัญหามีอยู่ว่า กิจการวิทยุกระจายเสียงนั้นควรจะเป็นการประกอบการที่มีการผูกขาดโดยธรรมชาติหรือไม่ ฉันเองเชื่อว่าควรจะเป็นเช่นนั้น จริงอยู่ แม้จะมีผู้อ้างเสมอว่าการปล่อยให้มีการผูกขาด อาจทำให้คุณภาพของรายการวิทยุไม่ดีเท่าที่ควร แต่ในกรณีที่ผู้ผูกขาดเป็นรัฐวิสาหกิจเช่น บี.บี.ซี. และผู้ฟังก็คอยตรวจตราและเรียกร้องสิทธิอันพึงได้ของตน เช่นชาวอังกฤษ การเปลี่ยนแปลงคุณภาพรายการไปในทางที่เสื่อมลงย่อมไม่อาจทำได้โดยง่าย ตรงกันข้าม หากปล่อยให้มีการแข่งขัน การเก็บภาษีผู้ฟังเพื่อนำมาดำเนินกิจการวิทยุก็ไม่อาจเป็นไปได้ต่อไป เพราะมีปัญหาว่า จะจัดสรรเงินภาษีนั้นแก่ผู้ดำเนินกิจการกระจายเสียงนั้นอย่างไร ทางออกทางเดียวที่เหลืออยู่ก็คือ สถานีวิทยุที่มีอยู่จะกลายเป็นสถานีวิทยุพาณิชย์ หารายได้จากการโฆษณาสินค้า ในสภาพการณ์เช่นนี้ ธุรกิจย่อมมีอิทธิพลต่อกิจการวิทยุกระจายเสียงอย่างมาก และเป็นไปไม่ได้ที่สถานีวิทยุจะจัดรายการที่ทรงคุณภาพ เพราะธุรกิจย่อมมุ่งหามหาชน การสนองความต้องการของมหาชนย่อมยังผลให้หน้าที่ของสถานีวิทยุในฐานะผู้นำของสังคมสลายไปโดยปริยาย ความสนใจของชนกลุ่มน้อยจะไม่ได้รับการเหลียวแล ดนตรีคลาสสิก การสนทนา หรือการอภิปรายอย่างที่มีอยู่ใน *Third Programme* จะค่อยๆหายไป เพราะรายการประเภทนี้นอกจากจะต้องเสียต้นทุนการผลิตสูงแล้ว ยังหาบริษัทธุรกิจสนับสนุนได้ยาก เนื่องจากปริมาณผู้ฟังมีน้อย ไม่ต้องสงสัยเลยว่า รายการวิทยุที่จะยังคงกระจายเสียงอยู่ส่วนใหญ่คงเป็นรายการดนตรีสมัยใหม่ ซึ่งเป็นที่นิยมชมชื่นของหนุ่มสาว กับละครวิทยุที่ตรงกับรสนิยมของชาวบ้านส่วนใหญ่ และเธอก็คงไม่สงสัยเลยว่า สภาพการณ์ที่ฉันบรรยายมานี้ก็เป็นสภาพการณ์เดียวกับกิจการวิทยุกระจายเสียงในบ้านเราเวลานี้นั่นเอง เธอคงจะยังจำได้ว่า ครั้งหนึ่ง ทางรัฐบาลพายามจะให้เลิกการโฆษณาทางวิทยุ แต่ก็หาได้ผลไม่ การประกาศห้ามเช่นนี้จะมีผลก็แต่เฉพาะสถานีวิทยุของหน่วยราชการต่างๆเท่านั้น ถ้าไม่ให้มีการโฆษณาแล้ว สถานีวิทยุเหล่านั้นจะหารายได้มาจุนเจือรายจ่ายอย่างไร ซึ่งหากไม่มีทางออกใดๆจริงๆแล้ว ท้ายที่สุด

ก็ไม่พ้นที่รัฐบาลจะต้องให้เงินอุดหนุน ส่วนสถานีวิทยุที่อยู่นอกเหนืออำนาจของรัฐบาล ย่อมกลายเป็นเสือนอนกิน รายได้จากการโฆษณาเพิ่มขึ้นโดยไม่ต้องลงทุนลงแรงอะไร ที่จริงที่ฉันกล่าวว่า *'สถานีวิทยุที่อยู่นอกเหนืออำนาจรัฐบาล'* นั้น เห็นจะไม่ถูกต้องทีเดียว เพราะสถานีวิทยุแห่งนั้นก็เป็นรัฐวิสาหกิจ แต่ไฉนจึงมีอภิสิทธิ์เหนือสถานีวิทยุอื่นๆก็ไม่รู้

ฉันเองประสบความยุ่งยากใจเสมอในยามที่ต้องตอบคำถามเกี่ยวกับจำนวนสถานีวิทยุกระจายเสียงในประเทศไทย เพราะเมื่อฉันตอบว่ามากกว่า 20 แห่ง (ซึ่งฉันยังคิดว่าเป็นตัวเลขที่ต่ำเกินกว่าเป็นจริง) ก็มักจะถูกขอให้อธิบายเหตุผล ฉันขอรับอย่างน่าชื่นตาบานว่าฉันเองไม่ทราบว่า หน่วยราชการใดมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับนโยบายวิทยุกระจายเสียง กรมประชาสัมพันธ์หรือ ทำไมการจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงจึงดูง่ายดายยิ่งกว่าปอกกล้วยเข้าปากและผุดขึ้นราวกับดอกเห็ด อะไรบ้างที่เป็นนโยบายการวิทยุกระจายเสียงของเรา และท้ายสุดการควบคุมคุณภาพของรายการวิทยุเคยอยู่ในความคิดคำนึงของหน่วยราชการที่รับผิดชอบเกี่ยวกับเรื่องนี้หรือไม่ ฉันเองจนปัญญา เห็นจะต้องขอความเห็นจากเธอ ข้อที่ฉันเป็นห่วงอย่างยิ่งก็คือ ยาพิษที่บรรดาสถานีวิทยุทั้งหลายพากันป้อนแก่ผู้ฟัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนเวลานี้ คงจะเห็นผลในเวลาไม่นานนัก

ถ้าหากเธอจะถามฉันว่า นอกเหนือจากความแตกต่างในด้านคุณภาพและการโฆษณาสินค้าแล้ว มีข้อแตกต่างอื่นใดระหว่างรายการวิทยุอังกฤษหรือไม่ ฉันก็พอจะมองเห็นว่า วิทยุอังกฤษมิได้ถูกใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่เท่าวิทยุไทยเรา เพราะในขณะที่รายการวิทยุไทยบางส่วนถูกใช้เป็นเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อ ก็ไม่ปรากฏว่า มีการใช้ประโยชน์ด้านนี้ในรายการวิทยุอังกฤษ

เท่าที่ฉันกล่าวมาทั้งหมดนี้ ใช่ว่าต้องการให้ระบบการวิทยุกระจายเสียงในเมืองไทยเป็นระบบผูกขาด ดังเช่นในอังกฤษ เพราะก่อนที่จะเสนอแนะนโยบายใดๆ ควรจะศึกษารายละเอียดมากกว่านี้ แต่ข้อที่ฉันต้องการ ก็คือ น่าจะมีการควบคุมคุณภาพของรายการมากกว่านี้ ในขณะที่มีการจำกัดเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ กลับไม่มีการควบคุมคุณภาพของรายการวิทยุ ทั้งที่ควรจะมีการควบคุมประการหลังมากกว่าประการแรก เพราะอิทธิพลของวิทยุนั้นลุ่มลึก และกว่าจะเห็นผลก็กินระยะเวลานาน จะมีใครคิดบ้างว่า ละครวิทยุที่ได้ยินอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันจะมีผลต่อความรู้สึกนึกคิดและจิตใจของเยาวชนทุกวันนี้ในอนาคตเพียงใด มิไยจะต้องกล่าวว่า ละครวิทยุเหล่านั้นจะทำให้ผู้ฟังรู้สึกเห่อเหิมฟุ้งเฟ้อหรือไม่

ถึงฉันจะเห็นว่า กิจการวิทยุกระจายเสียงควรเป็นกิจการที่มีการผูกขาดโดยธรรมชาติ แต่ฉันก็สำนึกอยู่เสมอถึงอันตรายจากการผูกขาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่กิจการของผู้ผูกขาดขยายใหญ่จนเกินไป การบริหารงานอาจจะเต็มไปด้วยระเบียบสลับซับซ้อน และอาจ

ดำเนินงานอย่างหย่อนประสิทธิภาพได้ บี.บี.ซี. อาจจะประสบสภาวะดังกล่าวนี้ แต่อันตรายข้อนี้ชาวอังกฤษมักจะกล่าวขวัญอยู่เนืองๆ และทาง บี.บี.ซี. เองก็ดูระมัดระวังตนเป็นที่ยิ่ง

รักและคิดถึง

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์